

УДК 658:65.012.8:339
DOI: 10.60022/3(3)-1S

Штангрет Андрій Михайлович

доктор економічних наук, професор
професор кафедри менеджменту та маркетингу у видавничій справі
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Shtangret Andriy

Doctor of Economics, Professor
Professor of the Department of Management and Marketing in Publishing and Printing
National University "Lviv Polytechnic", Ukraine
ORCID: 0000-0001-5179-4996

Вітик Богдан Мирославович

доктор філософії (менеджмент)
викладач ПЗВО «ІТ СТЕП Університет», Україна

Vityk Bohdan

PhD in Management
Lecturer at IT STEP University, Ukraine
ORCID: 0009-0003-4245-9397

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Анотація. Друга фаза військової агресії РФ проти України має усі ознаки «війни на виснаження». За таких обставин одним із вирішальних факторів перемоги на полі бою є економічне підґрунтя як у формі достатньої кількості засобів ураження та захисту, так й стабільності усіх соціально-економічних процесів. Забезпечення економічної безпеки держави набуває особливої актуальності, тому виконання відповідної безпекової діяльності повинно спиратися на перелік ключових загроз. Доведено, що демографічні трансформації суттєво впливають на економічну безпеку держави. Визначено й охарактеризовано, послуговуючись офіційними статистичними даними та шляхом співставленням із трансформаціями, які мають місце в країнах ЄС, ключові зміни, які передували та посилювалися в ході війни. Розроблено орієнтовні сценарії зміни інтенсивності демографічних трансформацій з уточненням характеру впливу на економічну безпеку держави. Обґрунтовано, значущість людських ресурсів для післявоєнного відновлення економіки, що вимагає застосування комплексу заходів, в тому числі в конкурентній боротьбі і з країнами ЄС.

Ключові слова: економічна безпека держави, загроза, демографічні трансформації, безпекова діяльність, людські ресурси.

THE IMPACT OF DEMOGRAPHIC TRANSFORMATIONS ON ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Abstract. The second phase of the Russian Federation's military aggression against Ukraine exhibits all the characteristics of a "war of attrition." Under such circumstances, one of the decisive factors of victory on the battlefield is the economic foundation, both in the form of a sufficient supply of means of attack and defense and in the stability of all socio-economic processes. Ensuring the economic security of the state becomes particularly relevant; therefore, the implementation of appropriate security activities should be based on a set of key threats.

It is proposed to understand threats to the economic security of the state as a combination of actual phenomena and processes that complicate the realization of national interests and provoke imbalances in the national economy, leading to a deterioration of competitive positions in the global economic space. It is proven that demographic transformations significantly affect the economic security of the state. The purpose of the article is to clarify the nature of the impact of demographic transformations on ensuring the economic security of the state, particularly in view of the dominant influence of the threat of war.

To characterize the impact of demographic transformations on ensuring the economic security of the state, the following methods are applied: induction and deduction, comparison and systematization—to study the essential characteristics of the terms “economic security of the state” and “threat”; synthesis and analysis—to analyze the dynamics of key demographic characteristics in the period 1990–2025; morphological analysis—to develop possible scenarios that determine the further intensity of demographic transformations with a corresponding impact on the economic security of the state; and the abstract-logical method—for theoretical generalizations and research conclusions.

Based on official statistical data and by comparing them with transformations taking place in EU countries, key changes that preceded and intensified during the war are identified and characterized. It is found that some transformations, in particular low fertility and population aging, are also relevant for EU countries; however, further population growth there is driven by migration. Approximate scenarios for changes in the intensity of demographic transformations are developed, differing by the further duration of hostilities, with clarification of the nature of their impact on the economic security of the state. The significance of human resources for post-war economic recovery is substantiated, which requires the application of a set of measures, including within competitive competition with EU countries.

Keywords: *economic security of the state, threat, demographic transformations, security activities, human resources.*

Постановка проблеми. Демографічні трансформації певного характеру притаманні для кожної країни. Стосовно України упродовж останніх тридцяти п'яти років фіксуються негативні тенденції, що визначаються скороченням чисельності населення, прискоренням старінням, міграційними втратами, поглибленням дисбалансу відтворення робочої сили, що обмежує людські ресурси, які можуть бути залучені в економіку. В поточних умовах результативність оборонних заходів визначається як кадровим ресурсом збройних сил, так й економічною підтримкою, зокрема у формі виробництва засобів ураження та захисту, що потребує відповідного кадрового забезпечення. Післявоєнне відновлення визначатиметься не лише обсягами фінансування, але перш за все чисельністю економічно активного населення. З цієї причини актуальним є відстеження демографічних трансформацій для побудови прогнозів з метою обмеження впливу вказаного фактору на процес забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На проблематиці забезпечення економічної безпеки держави увагу зосередили такі дослідники як В. Антошкін [4], Л. Антошкіна [4], Ю. Вигодованець [9], М. Забаштанський [2], Т. Забаштанська [2], Ю. Корнаш [9], Н. Літвін [3], А. Мазаракі [5], В. Мартиненко [1], Т. Мельник [5], А. Роговий [2], Г. Січиокно [3] та інші. Вказані науковці приділили належну увагу питанням уточнення змісту поняття «економічна безпека держави», виокремлення ключових загроз та визначення засад здійснення безпекової діяльності.

Метою статті є уточнення характеру впливу демографічних трансформацій на забезпечення економічної безпеки держави, зокрема виходячи з домінуючого впливу загрози війни.

Виклад основного матеріалу. Базовою засадою забезпечення економічної безпеки держави є встановлення переліку найактуальніших загроз з метою подальшого розроблення програм безпекової діяльності. Частково погоджуємося з В. Мартиненком у його сприйнятті загрози як «...одного з численних деструктивних факторів економічної безпеки, що постійно трансформуються, тобто протягом короткого проміжку часу вони можуть перетворюватись із реальних у потенційні і навпаки» [1, с. 42]. Водночас вважаємо дискусійною позицією цього науковця стосовно ототожнення загрози із небезпекою й ризиком. Без ретельного розгляду інших підходів, на підставі узагальнення [2, с. 52; 3, с. 172; 4, с. 78; 5, с. 5], в подальшому будемо дотримуватися позиції, що загроза щодо економічної безпеки держави являє собою поєднання фактичних явищ і процесів, які ускладнюють реалізацію національних інтересів та провокують дисбаланс в національній економіці з погіршенням конкурентних позицій у світовому економічному просторі.

Поширеність захисного підходу в забезпеченні економічної безпеки держави визначає те, що сьогодні більшість дослідників намагаються сформулювати свій найбільш актуальний перелік загроз. Для прикладу, фахівці Національного інституту стратегічних досліджень окреслили зміст більше 50 типових загроз, поміж яких вказуються такі як «...інфляційні ризики, дефіцит бюджету, скорочення експорту, втрата людського капіталу» [6, с. 7–13]. Нам імponує згадування про втрати людського капіталу, зокрема за таких обставин, що склалися з лютого 2022 року. Попри цей аспект вважаємо, що демографічні трансформації потрібно розглядати більш глибокого, адже вони визначають поточний рівень економічного підґрунтя провадження захисних заходів та будуть мати ключове значення в ході післявоєнної відбудови. Цей момент став підставою для характеристики демографічних трансформацій

Продовження таблиці 1

в контексті уточнення характеру їх впливу на забезпечення економічної безпеки держави.

Починаючи з 1993 року наявні ознаки скорочення чисельності населення, причинами чого можна вважати: зниження народжуваності, зростання смертності та висока інтенсивність міграційних процесів. Вказане слідує з даних Державної служби статистики України [7]. У згаданому 1993 році чисельність наявного населення складала 51 838,5 тис. осіб, але в подальшому спостерігається суто негативна тенденція до скорочення. Останні дані, які можна вважати відносно достовірними, вказують на зменшення зазначеного показника до 41 167,3 тис. осіб. Середньорічне скорочення в межах вказаного періоду склало близько 300 тис. осіб.

Чотири роки війни ускладнили роботу статистичних установ, тому наявні припущення, що використовуються як орієнтири. В більшості йдеться про значення в межах 28–31 мільйона осіб на підконтрольній території. Безперечно, що в ході військового протистояння на кількість населення мають вплив жертви з числа військових та мирних громадян, лише частина з яких є відомою. З цієї причини доцільно звернутися до даних попереднього періоду для розгляду обставин поглиблення демографічної кризи без впливу загрози війни.

Співставлення кількості народжених та померлих дозволяє визначати ключові обставини демографічної кризи. Максимальне значення коефіцієнта народжуваності було визначено у 1990 році на рівні 12,6, коли коефіцієнт смертності становив 12,1, що забезпечувало мінімальний природний приріст населення. Важливо, що в подальшому усі роки відзначалися виключно скороченням з максимальним значенням у 2021-му із значенням у (-11,2). У вказаному році коефіцієнт смертності сягнув рівня 18,5, коли коефіцієнт народжуваності був лише 7,3. Порівняння кількості народжених у 1990-му та 2021-му вказує на зменшення цього показника на 58,62%, що має значення виходячи з негативної тенденції працездатного населення, коли у 1990-му до цієї категорії відносили близько 30 млн осіб, але в подальшому мало місце скорочення до 23 млн у 2021-му та, за підрахунками експертів, до 17 млн у 2025-му. Іншими словами, низька народжуваність обмежує природний приріст населення, а відтак можливість відновлення необхідної величини людських ресурсів. Без сумніву, що значення окремих показників не вказують на усі першопричини демографічної кризи, але визначальним є те, що до повномасштабної війни демографічна криза мала суттєвий вплив на процес забезпечення економічної безпеки держави через систематичне обмеження необхідних людських ресурсів.

Вказані негативні тенденції загострилися із початком другої фази військової агресії РФ у лютому 2022 року. За оцінками фахівців Інституту демографії ймовірні втрати на початок 2025 року складали до десяти мільйонів осіб [8]. Основна частина цього кількісного орієнтиру пов'язана із біженцями. Хоча у звітах про перетин кордону вказується переважно про жінок з дітьми та осіб старшого віку, але додатково потрібно взяти до уваги кілька супутніх фактів: по-перше, у складі першої хвилі біженців були до 1,2 мільйона жінок віком 26-40 років з вищою освітою та попереднім досвідом роботи в умовах складного промислового виробництва; по-друге, за чотири роки частина дітей пройшли акліматизацію та дійшли віку, що дозволив їм стати учасником ринку праці в іншій країні; по-третє, частка біженців, які висловлюють бажання повернутися має тенденцію до зменшення із продовженням тривалості військового конфлікту; по-четверте, після завершення війни очікуваними є різноспрямовані міграційні процеси, зокрема й такі, що будуть передбачати виїзд чоловіків в інші країни для возз'єднання із сім'ями. Загалом усі вказані факти вказують на важливість ретельного аналізування усього спектру факторів, які визначають та будуть мати вплив на демографічні трансформації з їх суттєвим впливом на забезпечення економічної безпеки держави.

Скорочення чисельності населення супроводжується його старінням. Вказане можна проілюструвати часткою, яку посідає певна вікова група в загальній структурі. На 1 січня 1990 року особи віком 60 років і старше займали 19%, але для порівняння група 0–17 років складала 25,8%, коли аналогічні дані на початок 2022 року були визначені відповідно як 25% та 18%. В останні чотири роки ситуація погіршилася ще в більшій мірі, що зумовлено, попри наявні законодавчі обмеження, виїздом в якості біженців перш за все молоді та жінок з дітьми. Наслідками є зростання видатків на пенсійне забезпечення, охорону здоров'я та соціальну підтримку при одночасному зменшенні платників відповідних податків й зборів, що ускладнює виплату з державного й місцевих бюджетів.

Суттєва різниця в оплаті праці виступає основним стимулом для трудової міграції. Попри ряд переваг і для держави у формі грошових переказів (у 2021 році ця величина досягла рівня 15 млрд дол. США), що дозволяють стабілізувати ситуацію в національній економіці, в довгостроковій перспективі має місце втрата людського капіталу. Вказане спирається на той факт, що Україна до лютого 2022 року посідала восьме місце поміж країн-експортерів робочої сили. В межах року за межами країни з різною тривалістю і частотою перебували до 8 млн українців. Для порівняння, кількість працездатного населення у 2021 році визначалася як 23 млн осіб. Ці дані вказують, що значна частина людських

ресурсів була залучена до створення доданої вартості в умовах інших економік і лише опосередковано сприяла забезпеченню економічної безпеки України. Поширення набула практика трансформації трудової міграції в еміграцію, що спричиняла втрату людського капіталу.

Чисельність групи внутрішньо переміщених осіб (орієнтовно йдеться про 4,5–5,0 млн осіб) спровокувала дисбаланс на регіональних ринках праці, що ускладнює відновлення економічної активності в найбільш постраждалих від війни регіонах з відповідною обмеженістю цілісності економічного простору держави. Додатково потрібно врахувати процеси релокації бізнесу, мобілізаційну програму та зростаючу потребу підприємств оборонно-промислового комплексу у кваліфікованих кадрах. При цьому роботодавці проявляє найбільшу зацікавленість в робітничих спеціальностях, коли особи з вищою освітою складають основну частину безробітних. Вважаємо за доцільне погодитися із Ю. Корнашом й Ю. Вигодованцем, які доводять, що «...високий рівень безробіття створює додаткові соціальні проблеми, зокрема зниження доходів населення, зростання соціальної напруги, посилення рівня злочинності» [9, с. 324], що негативно впливає на економічну стійкість держави.

Експерти обґрунтовують, що дефіцит на ринку праці України до 2030 року може триматися на рівні у 3,5–4 млн осіб. Вказане слідує з поточних актуальних вище розглянутих тенденцій, а також чисельності ветеранів та виходу частини трудових ресурсів з ринку внаслідок старіння при обмеженій можливості їх заміщення за рахунок молоді.

Проміжне узагальнення полягає в констатації факту скорочення чисельності населення майже на 40% з одночасним погіршенням вікової та професійно-кваліфікаційної структур, що спричинило зростання соціального навантаження й ослаблення відновлювального потенціалу економіки.

Цілісне уявлення про демографічні трансформації пропонується сформувати і за рахунок порівняння з тими тенденціями, що мають місце в ЄС. Чисельність населення ЄС характеризується позитивним, хоча й обмеженим в темпах, зростанням. На початку 90-х років цей показник орієнтовно складав 420 млн осіб із збільшенням на 1 січня 2025 року до 450,4 млн осіб. За даними Євростату [10] з 2000-х років ця динаміка визначається суттєвістю впливу двох різноспрямованих факторів, тобто природнього спаду (народжуваність нижча за смертність) та міграцією.

Для більшості країн (Франція, Німеччина та інші), що входять до цього об'єднання, характерні проблеми із народжуваністю, що нижча за рівноважний рівень, та старінням населення, але вони реалізуються в умовах помірного зростання населення за рахунок міграції (в більшості молоді для навчання та трудових мігрантів) та соціальної політики підтримання сімей (система виплат для стимулювання народжуваності).

Виконаний тенденційний аналіз та порівняння дозволяють встановити характер впливу демографічних змін на забезпечення економічної безпеки в Україні:

- скорочення кількості платників податків, що зумовлено зменшення чисельності населення та спричиняє поглиблення дисбалансу між надходженнями й видатками з державного й місцевих бюджетів;

- зменшення людських ресурсів негативно впливає на продуктивність, інноваційну активність й конкурентоспроможність;

- старіння населення спричиняє збільшення витрат на охорону праці та виплату пенсій;

- збільшення кількості осіб поміж військових й населення з інвалідністю, що вимагає додаткового фінансування соціального забезпечення, організації відповідних робочих місць та формування інклюзивної інфраструктури.

В умовах максимальної невизначеності щодо завершення другої фази військової агресії та обмеженого оптимізму відносно тривалості очікуваного миру обставини формування можливих сценаріїв обмежуються зацікавленістю в досягненні національних інтересів інших країн, тобто не безпосередніх учасників військового протистояння, які переплітаються з активністю транснаціональних корпорацій, що використовують цю ситуацію для перерозподілу світових ринків. Значна чисельність основних й супутніх факторів знижує достовірність прогнозування. З цієї причини нами будуть взяті до уваги лише розглянуті вище факти задля характеристики ймовірних сценаріїв, які будуть визначати подальші демографічні трансформації з відповідним впливом на забезпечення економічної безпеки держави.

Сценарій 1. Завершення війни у 2026 році. Очікуваним можна вважати: поетапне часткове повернення біженців (на рівні 50%), стабілізацію народжуваності та уповільнення депопуляції. Чисельність населення становитиме 31–32 млн осіб. Вказані обставини сприятимуть помірному відновленню ринку праці із зменшенням гостроти «кадрового голоду», нарощуванню надходжень до державного й місцевих бюджетів, посиленню спроможності освоєння інвестицій, в тому числі щодо технічної модернізації й технологічного оновлення промислового виробництва.

Сценарій 2. Завершення війни до кінця 2027 року. Реальними є подальші міграційні втрати, низька

народжуваність із вищим рівнем смертності й прискореним старінням населення. Ймовірна кількість населення складатиме 25-28 млн осіб, що провокуватиме обмежену пропозицію робочої сили на ринку праці, посилення тиску на пенсійну систему та обмежене фінансування соціальних програм, а також низькі темпи економічного зростання.

Сценарій 3. Перманентна війна. За такою сценарією актуальною буде хронічна депопуляція, високі темпи еміграції із зменшення кількості населення до 20 млн осіб, основна частка з яких будуть складати пенсіонери. Забезпечення економічної безпеки держави буде виконуватися за домінуючого впливу загроз, які пов'язані із дефіцитом робочої сили, втратою людського капіталу та фіскальною нестабільністю.

Безперечно, що характер демографічних трансформацій та відповідний їх вплив на економічну безпеку державу в значній мірі визначається тривалістю військових дій з наступною можливістю забезпечення безпечних умов для населення. Водночас виконане порівняння з країнами ЄС доводить важливість провадження конкурентної боротьби за людські ресурси. Звідси результативність безпекової діяльності в Україні буде визначати зворотній вплив, тобто уже економічної безпеки держави на демографічні трансформації.

Висновки. Поточна тривалість військових дій та висока ймовірність можливої агресії в майбутньому погіршують демографічну ситуацію в Україні. Скорочення населення внаслідок переважання смертності над народжуваністю і активної міграції також супроводжується пришвидшеним старінням, що провокує збільшення соціальних витрат, незбалансованість пенсійної системи та «кадровий голод» на ринку праці. Схожі демографічні тенденції, зокрема в частині старіння населення, мають місце в країнах ЄС, але ситуація відмінна підтриманням демографічного балансу за рахунок міграції й вищих соціальних стандартів.

Демографічні трансформації мають негативний вплив на забезпечення економічної безпеки України через зменшення кількості платників податків, кадровий дефіцит, зростання соціального навантаження, додаткові витрати, спровоковані військовими діями. За таких умов в Україні повинна бути переглянута демографічна й економічна політика, зокрема в частині на стимулювання народжуваності, повернення біженців, сприяння активності ветеранів, студентів й пенсіонерів на ринку праці.

Література

1. Мартиненко В. В. Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. *Економічний часопис – XXI*. 2011. Випуск 115. № 7–8. С. 40–43.
2. Забаштанський М. М., Забаштанська Т. В., Роговий А. В. Економічна безпека держави в умовах трансформаційних змін туристичної галузі України. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 4(72). С. 50–55.
3. Літвін Н. М., Січиокно Г. Б. Класифікація актуальних загроз економічній безпеці держави в контексті кризових тенденцій національної економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 1(53). С. 171–180.
4. Антошкін В. К., Антошкіна Л. І. Концептуальні положення збереження економічної безпеки в умовах війни та військового стану. *Економічний вісник університету*. 2022. Випуск 55. С. 77–83.
5. Мазаракі А., Мельник Т. Економічна безпека України в умовах російської агресії. *Scientia Fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. № 5. С. 4–28.
6. Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ: НІСД, 2023. 48 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpekaukrayiny-v-umovakh-vysokikh-voyennykh-ryzykiv> (дата звернення 25.12.2025)
7. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 25.12.2025)
8. Демографічна криза в Україні: оцінка Інституту демографії та варіанти вирішення проблеми. UNN. URL : <https://unn.ua/news/demohrafichna-kryza-v-ukraini-otsinky-institutu-demohrafii-ta-varianty-vyrishennia-problem> (дата звернення 25.12.2025)
9. Корнаш Ю. І., Вигодованець Ю. П. Структура загроз економічній безпеці України в умовах війни. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. №5(287). С. 315–329.
10. Population and population change statistics. Eurostat. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_and_population_change_statistics (дата звернення 25.12.2025)

References

1. Martynenko V. V. (2011) Zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v konteksti vyklykiv hlobalizatsii

[Threats to Ukraine's economic security in the context of the challenges of globalization]. *Ekonomichnyi chasopys – KhKhI [Economic Journal – XXI]*, no. 7–8, pp. 40–43.

2. Zabashtanskyi M. M., Zabashtanska T. V., Rohovyi A. V. (2019) Ekonomichna bezpeka derzhavy v umovakh transformatsiinykh zmin turystychnoi haluzi Ukrainy [Economic security of the state in the context of transformational changes in the tourism industry of Ukraine]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi [Problems of a systems approach in economics]*, no. 4(72), pp. 50–55.

3. Litvin N. M., Cichyokno H. B. (2019) Klasyfikatsiia aktualnykh zahroz ekonomichnii bezpetsi derzhavy v konteksti kryzovykh tendentsii natsionalnoi ekonomiky [Classification of current threats to the economic security of the state in the context of crisis trends in the national economy]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» [Academic notes of KROK University]*, no. 1(53), pp. 171–180.

4. Antoshkin V. K., Antoshkina L. I. (2022) Kontseptualni polozhennia zberezhenia ekonomichnoi bezpeky v umovakh viiny ta viiskovoho stanu [Conceptual provisions for maintaining economic security in conditions of war and martial law]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu [University Economic Bulletin]*, vol. 55, pp. 77–83.

5. Mazaraki A., Melnyk T. (2022) Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii [Economic security of Ukraine in the face of Russian aggression], *Scientia Fructuosa (Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu) [Scientia Fructuosa (Visnyk Kyiv National University of Trade and Economics)]*, no. 5, pp. 4–28.

6. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (2023) *Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh vysokykh voiennykh ryzykiv ta hlobalnoi nestabilnosti* [Economic security of Ukraine in conditions of high military risks and global instability]. Kyiv: NISD. Available at : <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpekaukrayiny-v-umovakh-vysokykh-voyennykh-ryzykiv> (accessed 25 December 2025) (in Ukrainian)

7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2025) Statystychna informatsiia [Statistical information]. Available at : <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 25 December 2025)

8. UNN (2025) Demohrafichna kryza v Ukraini: otsinka Instytutu demohrafii ta varianty vyrishennia problem [Demographic crisis in Ukraine: assessment of the Institute of Demography and options for solving the problem] Available at : <https://unn.ua/news/demohrafichna-kryza-v-ukraini-otsinky-instytutu-demohrafii-ta-varianty-vyrishennia-problem> (accessed 25 December 2025)

9. Kornash Yu. I., Vyhodovanets Yu. P. (2025) Struktura zahroz ekonomichnii bezpetsi Ukraini v umovakh viiny [Structure of threats to Ukraine's economic security in wartime]. *Aktualni problemy ekonomiky [Current economic problems]*, no. 5(287), pp. 315–329.

10. Eurostat (2025) Population and population change statistics. Available at : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_and_population_change_statistics (accessed 25 December 2025)

Отримано: 30.01.2026

Прийнято до публікації: 27.02.2026

Опубліковано: 15.03.2026